

## SREDNJA I VISOKA UČILIŠTA HRVATSKIH PAVLINA

ANTE SEKULIĆ

(Zagreb)

UDK 1(091)  
Pregledni članak  
Primljen: 25. XI. 1996.

### A)

1. Budući da su pavlini u Hrvatskoj djelovali pet stoljeća, morali su se skrbiti o izobrazbi svoga podmlatka, a nakon proširenja svoje djelatnosti u odgoju i javnom životu otvarali su svoje škole od početaka XVI. pa gotovo do kraja XVIII. stoljeća.<sup>1</sup> No, treba u radu pavlinskih srednjih škola razlikovati dva različita doba: prvo je trajalo od 1503. do 1520, a drugo je razdoblje novovjeko i trajalo je od god. 1582. do ukinuća Reda.<sup>2</sup> U prvom razdoblju, u kasnom srednjem vijeku, Lepoglava je jedino mjesto u kojemu djeluje pavlinska srednja škola, dok su u drugom razdoblju radile škole u Lepoglavi, Križevcima i Senju; samo po jedno desetljeće pavlini su vodili bivše isusovačke gimnazije u Varaždinu (1777-1786) i Požezi (1777-1786)<sup>3</sup>. Svoja pak visoka učilišta otvorili su pavlini sredinom XVII. stoljeća i vodili ih do ukinuća Reda u *Lepoglavi* (povremeno i u drugim mjestima; primjerice u *Ulimju / Olimje*).<sup>4</sup> Đaci i slušači pavlinskih učilišta bili su u srednjim školama sjemeništarc i svjetovnjačka mladež, dok su se u visokim učilištima pripremali za svoj poziv prvenstveno mladi pavlini.

<sup>1</sup> I. Tkalčić, *O stanju više nastave u Hrvatskoj prije, a osobito za Pavlinah*. Rad JAZU (:HAZU). Zagreb, 1888. E. Kisbán, *A magyar Pálosrend története*, II. Budapest, 1940, 358/359, 443 s - F.E. Hoško, *Pavlinске srednje i visoke škole*. Zbornik *Kultura pavlina (...)*. Zagreb, 1989, 301-309 i dr.

<sup>2</sup> Usp. F.E. Hoško, *nav. dj.*, 301.

<sup>3</sup> M. Vanino, *Isusovci i hrvatski narod*, I. Zagreb, 1969. Zbornik *Isusovci među Hrvatima*. Zagreb, 1992.

<sup>4</sup> A. Sekulić, *Olimje (...)*, Podsreda, Ljubljana, 1993.

2. Podatak o osnutku prve pavlinske gimnazije zabilježio je povjesničar *Nikola Bengler* riječima: »Hoc anno (id est 1503, A.S.) circiter institutum est seminarium studiorum, eorumque praefectus egit P. Marcus de Dombro, prior Lepoglaviensis.«<sup>5</sup> U prijevodu bi to značilo da je utemeljeno sjemenište, ali *Ivan Tkalčić* ističe da je to »prva javna gimnazija i za svjetsku mladež, koju su polazili sinovi mnogobrojnih plemićah«.<sup>6</sup> *Franjo Emanuel Hoško* pripominje da je to »prva javna gimnazija u kontinentalnoj Hrvatskoj«, ali da »valja u osnivanju gimnazije u Lepoglavi vidjeti odjek korvinske renesanse u sjevernoj Hrvatskoj, a u lepoglavskom prioru Marku iz Dubrave (de Dombro, Dombrinus) pripadnika korvinskog kruga.«<sup>7</sup>

Činjenicu da je prva pavlinska gimnazija odjek korvinske renesanse (kralj Matija Korvin, sin *Ivaniš Korvin*) ne treba posebice tumačiti, ali svakako je otvaranje hrvatske srednje škole u Lepoglavi pouzdano svjedočanstvo o ugradnji Hrvatske u panonski uljudbeni krug. U spomenutoj školi stjecali su đaci vrlo solidnu naobrazbu i osobit odgoj. Gimnazija je prestala djelovati nakon boja na Mohačkom polju (kolovoz, 1526) u doba borbe oko prijestolja između Ivana Zapolje i Ferdinanda Habsburgovca.<sup>8</sup>

O utemeljitelju i prvom poglavaru lepoglavske gimnazije zabilježio je *F. Orosz* u svome rukopisnom djelu sljedeće: »P. Marcus de Dombro, Croatus, vicarius Lepoglavensis et praefectus studiorum, primus Annalium nostrorum scriptor, opus feliciter exorsus est, sed fato tandem praeventus occubuit.«<sup>9</sup> O učenom Marku iz Dubrave piše *E. Kisbán*,<sup>10</sup> dok iz rukopisa *K. Dočkala* doznajemo da je bio lepoglavski prior od 1500. do 1508. godine te da je podigao u samostanskoj crkvi tri oltara: sv. Pavla, sv. Križa i Bl. Djevice Marije. Kretao se na dvoru lepoglavskih dobrotvora *Ivaniša Korvina* i *Beatrice Frankopan*.<sup>11</sup> Poznato je također da je sastavio zbirku papinskih bula i povijesnih isprava pod imenom *Chronicon Ordinis*. Građu spominju drugi pisci, povjesničari pavlina, ali je nažalost rukopis izgubljen.

<sup>5</sup> N. Bengler, *Synopsis historico-chronologica monasterii Lepoglavensis (...)*, Arhiv HAZU, rkps. sign. IV d 77, 13. – Prior Marko jamačno je bio osnivač, upravitelj i nadstojnik nauka, ali učiteljsku službu obavlja neka druga osoba.

<sup>6</sup> I. Tkalčić, *nav. dj.*, 87.

<sup>7</sup> F.E. Hoško, *nav. dj.*, 301.

<sup>8</sup> A. Sekulić, *Juraj Utišinović Martinušević (...)*, Zagreb, 1996.

<sup>9</sup> F. Orosz, *Synopsis annalium eremi-coenobiticorum (...)*. Sopronii, 1747, 34.

<sup>10</sup> E. Kisbán, *nav. dj.*, 358.

<sup>11</sup> K. Dočkal, *Povijest pavlinskog samostana Bl. Dj. Marije u Lepoglavi*, 2. dio; rkps. Arhiv HAZU, Sign. XVI, 29c/L, 52-60.

3. U trenucima kada je Hrvatska uslijed turskih osvajanja svedena na »ostatke ostataka«, razmahao se protestantizam, osnovane su u nas tri gimnazije: u Zagrebu<sup>12</sup>, u Varaždinu<sup>13</sup> i Lepoglavi<sup>14</sup>. Obnovitelj lepoglavске gimnazije bio je *Stjepan Trnavljanin*, vrhovni poglavar Reda god. 1582.<sup>15</sup> Bio je rodom iz Trnave kraj Zagreba i kao vrhovni poglavar Reda prenio je sjedište redovničkog upraviteljstva iz Budima u Lepoglavu: »Eodem anno (id est 1576, A.S.) generalis Stephanus Ternavinus post desolationem Budensem ex monasterio s. Laurentii supra Budam transtulit residentiam patrum generalium Lepoglavam, quam ipse quoque gubernat principaliter...«<sup>16</sup> Stjepan Trnavljanin<sup>17</sup> obnovio je lepoglavsku gimnaziju, ali je njeno vodstvo povjerio *Martinu iz Dubrave* (Martinus de Dombro). Povjesničar pavlinski N. Benger bilježi o tome sljedeće: »P. Generalis Ternavinus aperuit Lepoglavae scholas pro juventute saecularium constituto studii rectore p. Martino Dombro. Unde colligitur scholas olim erectas Lepoglave principaliter quidem fuisse pro nostris religiosis, attamen admissis etiam extraneis.«<sup>18</sup> Iz piščeve bilješke jasna je potvrda da je gimnazija bila otvorena i za svjetovnjačku mladež. Jamačno je Stjepan Trnavljanin želio provesti u život odluku generalnog kapitula Reda na kojemu su u Lepoglavi god. 1577. sudionici redovničkog zbora odlučili da se redovnici bave odgojem i obrazovanjem mladeži. Možda je spomenuti lepoglavski zbor želio samo potvrditi zbiljnost, jer su pavlini već prije preuzimali odgojiteljske službe na plemićkim dvorima, no svakako je na odluku utjecao papinski nuncij u Beču (*Francesco*, biskup u gradu Vercelli).<sup>19</sup> Ne smije se nikako zanemariti ni želja da se spriječi odlazak svjetovne mladeži u protestantske škole u Austriji i Njemačkoj; gimnazija je bila (ili je barem trebala biti) zapreka prodoru protestantizma u Hrvatsku. S istim željama i nakanama otvorili su uskoro isusovci gimnazije u Zagrebu (1607) i Varaždinu (1636).<sup>20</sup>

<sup>12</sup> God. 1578. utemeljio je biskup *Juraj Drašković* (1563–1578) u Zagrebu sjemenišnu gimnaziju i učilište moralnog bogoslovlja.

<sup>13</sup> Hrvatski književnik *Blaž Škrinjarić* vodio je srednje učilište u Varaždinu.

<sup>14</sup> Usp. F.E. Hoško, *nav. dj.*, 301.

<sup>15</sup> N. Benger, *nav. dj.*, ad annum 1582.

<sup>16</sup> *Isto djelo*, ad annum 1576.

<sup>17</sup> *Stjepan Trnavljanin* (:Ternavinus) bio je najprije lepoglavski prior (1568–1570), a zatim vrhovnik Reda. Prenio je – kako je latinski spomenuto u tekstu – sjedište vrhovne uprave Reda iz Budima u Lepoglavu. Učeni je pavlin bio zagovornik redovničke stege, želio je sačuvati u vrlo teškim vremenima zajedništvo redovnika. God. 1587. imenovan je biskupom srijemskim, ali je i dalje upravljao Redom.

<sup>18</sup> N. Benger, *nav. dj.*, ad annum 1582.

<sup>19</sup> E. Kisbán, *nav. dj.*, 295.

<sup>20</sup> Zbornik *Isusovci među Hrvatima*. Zagreb, 1992.

Gimnazija u Lepoglavi bila je otvorena sve do god. 1637. kada je vrhovnik pavlina Martin Borković školu zatvorio, jer mu se učinila suvišnom nakon otvaranja varaždinske gimnazije.<sup>21</sup>

4. Utemeljitelj križevačkog pavlinskog samostana *Ivan Zakmardy* uredio je svoju zakladu na temelju koje su redovnici otvorili god. 1670. nižu gimnaziju s četiri razreda.<sup>22</sup> Rad škole odobrio je car *Leopold I.* (1657 – 1705) posebnom poveljom 4. travnja 1675. u kojoj je izrazio nadu da će u njoj biti poučena i »vlaška djeca«.<sup>23</sup> F.E. Hoško pripominje: »Budući da se g. 1770. u njoj spominju učitelji 'parvae' i 'syntaxis', može se zaključiti da je jedan učitelj vodio po dva razreda.«<sup>24</sup> O spomenu »vlaške djece« treba upozoriti da ih se u povijesti hrvatskih pavlina spominje već iza pada Dubice, god. 1538. kada je kralj Ferdinand I. prema savjetu Jurišićevu dopustio Vlasima da se nastane na Bilogori, uz Čazmu. Prijedlog kapetana *Nikole Jurišića* kralj je prihvatio i objavio 5. rujna 1538. u Linzu povlastice doseljenicima: u doba rata vojuju, inače timare blago i obrađuju polja.<sup>25</sup> Nekoliko godina poslije namjeravao je general *Ivan Lenković* naseliti Vlahe na posjedima lepoglavskog samostana. Međutim, lepoglavski vikar *Mihovil* pomrsio je Lenkovićeve naume, jer je isposlovao rješenje kralja Ferdinanda kojim nalaže hrvatskom banu *Petru Erdödyju* da se spomenuta skupina doseljenika ne može nastaniti na lepoglavskim samostanskim imanjima.<sup>26</sup> No, prema Leopoldovoj povelji stotinjak godina kasnije čini se da je u Križevcima bilo »vlaške djece«.

Pavlini su u Senju otvorili gimnaziju god. 1725. uz želju i posebnu zauzetost senjskog biskupa *Nikole Pohmajevića* (1718–1730). Gradsko poglavarstvo obvezalo se davati godišnju plaću od 400 florena, a car *Karlo VI.* darovao je zakladu od 1500 florena. U senjskoj gimnaziji školovali su se sjemeništarc i svjetovna mladež sve do god. 1741. kada je biskup *Ivan Antun Benzoni* (1730–1745) ustanovio posebnu sjemenišnu gimnaziju.<sup>27</sup>

Pavlini su bili preuzeli isusovačke gimnazije u Varaždinu i Požegi nakon ukinuća Družbe Isusove. Nažalost, pavlinsko vodstvo spomenutih škola bilo je

<sup>21</sup> A. Sekulić, *Biskup Martin Borković*. *Croatia christiana periodica*, IX. (1985), br. 17, 65–88.

<sup>22</sup> K. Horvat, *Ivan Zakmardy, protonotar kraljevstva hrvatskoga*. Rad JAZU (:HAZU) 160. Zagreb, 1905, 57.

<sup>23</sup> K. Dočkal, *Samostan sv. Ane u Križevcima*, Arhiv JAZU (:HAZU), sign. XVI 29c/6, 20, 22.

<sup>24</sup> F.E. Hoško, *nav. dj.*, 302.

<sup>25</sup> K. Dočkal, *Povijest pavlinskog samostana Bl. Dj. Marije u Lepoglavi*, 71.

<sup>26</sup> N. Bengel, *Synopsis historico-chronologica, ad annum 1564.* – Usp. K. Dočkal, *nav. dj.*, ondje.

<sup>27</sup> K. Dočkal, *Samostan sv. Nikole u Senju*. Arhiv JAZU (HAZU), sign. XVI. 29a/11, 10.

kratka vijeka (od god. 1777), svega desetak godina (do god. 1786), jer je uslijedilo ukinuće Reda (1786).

5. Prva lepoglavaska gimnazija bila je srednjovjekovna gramatička škola u kojoj se učio početni stupanj sedam slobodnih umijeća – *grammaticalia*. Učenje o »septem artes liberales« dijelilo se na *trivij* (gramatika, logika i retorika) i *kvadrivij* (aritmetika, astronomija, geometrija, glazba). Jamačno se učio latinski jezik u opsegu znanja dostatnog za nastavak školovanja na bogoslovskim učilištima i sveučilištima (za obavljanje svećeničkih i upravnih službi).<sup>28</sup>

Obuka u pavlinskim školama slijedila je raspored srednjovjekovne gramatičke škole sve dok se god. 1607. nisu u Zagrebu pojavili isusovci sa svojim *Ratio studiorum* (1591), novim programom za srednje i visoke škole. Pouzdano se znade da su pavlinske gimnazije u Križevcima i Senju,<sup>29</sup> dok se lepoglavaska gimnazija već ranije služila priručnikom latinskog jezika *De institutione Grammatica libri tres*.<sup>30</sup> – Prema arhivskoj građi i nekim piscima (E. Kisbán, K. Dočkal) križevačka gimnazija imala je samo četiri razreda – kako je spomenuto – (*parva, principia, gramatica, syntaxis*) i slijedila je dosljedno *Ratio studiorum*, dok je senjska imala i dva viša razreda (*poesis, rethorica*).<sup>31</sup> Obuka se obavljala prije podne i poslije podne, a svaki je razred vodio jedan profesor.

U humanističkoj novovjekovnoj pavlinskoj gimnaziji pozornost je bila usmjerena učenju latinskog jezika i poznavanju rimskoga uljudbenog života. Učenici su rano počeli čitati djela *Cornelia Neposa* (2. razred); Cezarova ratna djela i Ciceronov spis *De senectute* (4. razred), u šestom su pak razredu čitali stihove *Ovidija* i *Vergilija*. Uz nastavni latinski jezik učio se i grčki, zatim biblijska povijest i povijest antičkog razdoblja, profesori su tumačili osnove zemljopisa, dok su vjeronauk poučavali prema katekizmu *Petra Kanizija*. U Križevcima se učio također njemački jezik, jamačno u svim razredima (god. 1770), a predavao ga je posebni učitelj.

U pavlinskim gimnazijama učio se narodni jezik: na njega su prevodili klasične tekstove, a s njega se prevodilo na klasične.<sup>32</sup> Narodni je jezik u nižim razredima kao nastavni jezik, a prema prihvaćenim isusovačkim *Ratio studiorum* promicao se narodni jezik (kao i klasični jezici) školskim priredbama,

<sup>28</sup> Usp. E. Kisbán, *nav.dj.*, 314, 358, 443 – F.E. Hoško, *nav. dj.*, ondje.

<sup>29</sup> M. Vanino, *Geneza naučne osnove »Ratio studiorum«*. Vrcla i prinosi, 9/1939, 111–129. Zagreb

<sup>30</sup> Priručnik je objelodanjen u Lisabonu, 1572 i Rimu, 1584. – Usp. Vjek. Štefanić, *Prilog za sudbinu Alveresove gramatike među Hrvatima*. Vrcla i prinosi, 11/1940, 12–34.

<sup>31</sup> E. Kisbán, *nav.dj.*, 298 – K. Dočkal, *Samostan sv. Ane u Križevcima*, 22.

<sup>32</sup> F.E. Hoško misli da je za potrebe učenja hrvatskog jezika lepoglavski profesor Ivan Belostenec priredio svoj enciklopedijski rječnik *Gazophylacium seu latino-illyricorum onomatum aerarium* (Zagrabiac, 1740).

predstavama. O takvim priredbama napisane su i rasprave, zabilježena svjedočanstva.<sup>33</sup> *Hilarion Gašparotti*, hrvatski i pavlinski pisac, poznat je i kao komediograf koji je uspješno pisao *actus comici* (komične igrokaze).

## B)

1. Iz povijesti pavlina poznato je da su sljedbenici sv. Pavla Pustinjaka bili izvan dušobrižničke službe živeći svoj kontemplativni redovnički život. No, kada su postupno preuzimali crkvene službe, morali su stjecati filozofsku i bogoslovsku izobrazbu u samostanskim školama.<sup>34</sup> Kasnije je dopustio papa Bonifacije IX. (1389–1404) pavlinima stjecanje izobrazbe na talijanskim sveučilištima.<sup>35</sup> U doba pak katoličke obnove nakon Tridentskog sabora mladi pavlini studirali su po isusovačkim sveučilištima i zavodima (*collegium*, kolegij) u Rimu, Beču, Pragu i Olomucu.

a) U Rimu su pavlini s dopuštenjem pape *Nikole V.* podigli svoj samostan; kada je pak god. 1580. dotadašnji Collegium Hungaricum spojen s Collegium Germanicumom dobili su pravo na 12 mjesta u novom zavodu, ali to nisu koristili do god. 1600.<sup>36</sup> No, god. 1602. molio je *Šimun Bratulić*<sup>37</sup>, vrhovni poglavar pavlina, *Klaudija Acquaviva*, isusovačkog generala, neka primi u Germanicum pavline. Acquaviva je prihvatio molbu i niz pavlina svršio je svoje nauke u Rimu. Od god. 1622. pokroviteljstvo nad Germanicumom preuzela je Kongregacija za širenje vjere (Congregatio de Propaganda fide – Propaganda; Vjeroplođnica) i vrhovnik pavlina *Nikola Staseswsky* morao je god. 1638. tražiti zaštitu za svoje mlade redovnike u rimskim zavodima.<sup>38</sup> Ali i god. 1645. general *Reda Martin Borković* morao je ponovno tražiti zaštitu za subraću na studijama u Rimu.<sup>39</sup> Nesuglasice između isusovaca i pavlina nastavile su se i sljedeće godine.<sup>40</sup> Vjeroplođnica je novom odlukom uredila uvjete boravka pavlina u Germanicumom.<sup>41</sup> Rješenje je bilo da su studenti i dalje boravili u Germanicumom, a studirali su na Gregoriani i drugim rimskim sveučilištima.<sup>42</sup>

<sup>33</sup> Usp. A. Šimčik, *Predstava Genoveve u pavlinskoj gimnaziji senjskoj 1732*. Croatia sacra, 9–10/1935, 142–147. – E. Kisbán, *nav. dj.*, 373.

<sup>34</sup> I. Tkalčić, *nav. dj.*, 85.

<sup>35</sup> E. Kisbán, *nav. dj.*, 278, 279.

<sup>36</sup> *Isto djelo*, ondje.

<sup>37</sup> A. Sekulić, *Šimun Bratulić*, Zbornik Zagrebački biskupi i nadbiskupi. Zagreb, 1995.

<sup>38</sup> Archivium de Propaganda, *Scritture*, vol. 80.

<sup>39</sup> Arch. de Propaganda, *Scritture*, vol. 85, fol. 368 r, 383 v

<sup>40</sup> Arch. de Propaganda, *Scritture*, vol. 90, fol. 235–238, 267–268; vol. 93, fol. 247.

<sup>41</sup> Arch. de Propaganda, *Visite*, vol. 206, fol. 432, 435

<sup>42</sup> Arch. de Propaganda, *Acta*, vol. 28, 144–145; *Scritture*, vol. 368, fol. 86, 130–152.

b) Za školovanja u Beču pavlini su boravili u isusovačkom kolegiju tijekom XVII. stoljeća,<sup>43</sup> sve do god. 1647. kada su otpušteni iz zavoda jer su povrijedili svoje isusovačke poglavare. Ali su nakon rješenja sukoba nastavili dolaziti u Beč, kako piše E. Kisbán.<sup>44</sup> Međutim, bio je smanjen broj slobodnih mjesta za pavline.

c) U dva slavenska grada, u *Olomucu* i *Pragu* pavlini su boravili i studirali u isusovačkim zavodima poslije god. 1633,<sup>45</sup> a god. 1642. u spomenutim visokim učilištima proglašeni su posebni statuti kojima se uređuje boravak pavlinskih slušača.

Činjenica da su bila prečesta neslaganja između isusovaca i pavlinskih pitomaca u njihovim zavodima potaknula je najprije poljske pavline da osnuju svoja učilišta u Częstochowi i Krakówu, a zatim je Martin Borković kao vrhovni poglavar Reda osnovao filozofsku školu u Bečkom Novom Mjestu za hrvatske, austrijske i ugarske pavline. No, nakon imenovanja Borkovića zagrebačkim biskupom, njegov je nasljednik u službi vrhovnika *Pavao Ivanović*<sup>47</sup> otvorio god. 1653. sjemenište u Trnavi i nastavio rješavati teškoće u školovanju mladih redovnika u isusovačkim učilištima.

2. U službi vrhovnog poglavara Ivanović je odlučio god. 1654. preseliti filozofsku školu u Lepoglavu, no odluku je proveo u djelo nakon što je god. 1656. dogotovljeno istočno krilo novoga samostana.<sup>48</sup> Prvi profesor lepoglavskoga filozofskog učilišta bio je *Jakov Obostranec* (umro u Čakovcu 3. travnja 1696), dotada predavač logike u Bečkom Novom Mjestu. Budući da je lepoglavski samostan proširen, spomenuto je učilište dobilo god. 1677. dva odjela: za hrvatske slušače (voditelj *Jakov Strukić*) i odjel za ugarske slušače koji je vodio *Matej Kupinić*, koji je u Lepoglavi predavao filozofiju (1677–1679) i bogoslovske nauke (1683–1687). Kupinić se nakon razdiobe između hrvatskih i ugarskih pavlina (1699–1700) priključio ugarskoj zajednici te bio provincijal ugarske redodržave (1704–1707), umro je u Elefantu (1714).<sup>49</sup>

Poslije prvoga profesora filozofije u Lepoglavi (J. Obostranca) treba spomenuti niz drugih poslije njega:

<sup>43</sup> Arch. de Propaganda, *Visite*, vol. 17, fol. 99–100; vol. 23; fol. 254, 255.

<sup>44</sup> E. Kisbán, *nav. dj.*, 279, 284.

<sup>45</sup> Arch. de Propaganda, *Visite*, vol. 12, fol. 16, 24.

<sup>46</sup> Arch. de Propaganda, *Visite*, vol. 21, fol. 178, 179.

<sup>47</sup> *Pavao Ivanović* je god. 1647. stupio u Pavlinski red; bio je lepoglavski prior i graditelj nove samostanske zgrade (1650), zatim vrhovnik Reda (1651–1657). Nakon toga imenovan je za skradinskog, zatim kninskog biskupa. Umro je u Požunu 30. travnja 1672.

<sup>48</sup> N. Bengel, *Synopsis historico-chronologica (...)*, 28 v.

<sup>49</sup> Usp. E. Kisbán, *nav. dj.*, ondje.

Ferdinand Grieskirchner (1656–1658),<sup>50</sup> Ladislav Jambreković (1658–1600), Ivan Kéry (1663–1665)<sup>51</sup>, Andrija Eggerer (1666–1668), Ivan Stancić (1668–1670), Adalbert Turković (1672–1674), Gašpar Malečić (1675–1677), Juraj Krznarić (1675–1676), Adam Kolečanj (1676–1677), Jakov Strukić (1677–1679).

Slijedi popis profesora koji su u Lepoglavi predavali filozofiju i bogoslovske nauke, zatim onih koji su predavali samo filozofiju i, konačno, koji nisu prethodno predavali filozofiju.

a) Popis profesora koji su u Lepoglavi predavali filozofiju i teologiju od 1675. do 1783. (prve brojke označuju godine djelovanja na filozofskoj školi, a druge godine djelovanja na bogoslovnoj školi):

Gašpar Malečić (1675–1677; 1683–1687), Matej Kupinić (1677–1679; 1683–1687), Ivan Krištolovec (1685–1687; 1687–1694), Emerik Eszterházy (1690–1694; 1694/1695), Ladislav Ozepić (1695–1697; 1700–1704), Franjo Jurjavić (1697–1699; 1700–1704), Pavao Špoljarić (1699–1703; 1704–1710), Mijo Špoljarić (1703–1705; 1706–1707), Stjepan Demšić (1705–1707; 1708–1710), Andrija Gusić (1707–1709; 1710–1713), David Lisjak (1707–1709; 1710–1713), Stjepan Kovačić (1709–1711; 1713–1721), Andrija Mužar (1711–1713; 1713–1716), Nikola Mikulić (1712–1714; 1716–1720), Nikola Hoheker (1713–1715; 1721–1723), Franjo Carusi (1715–1717; 1732–1735), Ivan Kolarić (1717–1719; 1720–1723), Matej Ittinger (1718–1720; 1723–1727), Franjo Galović (1719–1721; 1723–1727), Nikola Bengler (1724–1726; 1727–1732), Ivan Galjuf (1726–1728; 1730–1733), Bernardin Galjuf (1728–1730; 1733–1736), Jeronim Tustić (1730–1732; 1735–1739), Franjo Valenteković (1732–1734; 1736–1739), Krizostom Križ (1734–1736; 1738–1740), Petar Hercigonja (1736–1738; 1739–1743), Franjo Kovačić (1738–1740; 1740–1745), Gabrijel Lengel (1739–1741; 1743–1746), Bartol Samuel (1740–1742; 1746–1749), Gerard Tomašić (1741–1743; 1745–1748), Ladislav Horvat (1743–1745; 1748–1751), Stanislav Kovačić (1743–1745; 1749–1753), Feliks Engel (1747–1749; 1751–1755), Augustin Kutnjak (1748–1750; 1753–1756), Dionizije Mirkoci (1749–1751; 1755–1758), Benicije Fekeša (1752–1754; 1756–1761), Gabrijel Passero (1753–1755; 1761–1764), Emerik Smolko (1754–1758; 1758–1761), Andrija Zoerard Sandorić (1755–1757; 1761–1764), Petar Martinović (1758–1760; 1764/1765), Ksaver Sabolić (1760–1762; 1765–1768), Pavao Prekrit

<sup>50</sup> Uz ime predavača zabilježene su godine njegove službe profesora filozofije.

<sup>51</sup> Ivan Kéry rođen je u velikaškoj ugarskoj obitelji god. 1638. Srednju je naobrazbu stekao u Požunu, filozofiju studirao u Beču, bogosloviju u Rimu. Bio je vrhovni poglavar Reda (1669–1675), zatim je imenovan biskupom u Srijemu, poslije u Čanadu i konačno u Váczu; umro je u Požunu 3. ožujka 1685. Usp. E. Kisbán, *nav. dj.*, ondje.



(1761–1763; 1765–1768), Alojzije Grujica (1762–1764; 1768–1772), Venancije Glavina (1764–1766; 1768–1775), Franjo Jozepović (1764–1766; 1772–1776), Akvinac Szentmártonyi (1767–1769; 1775–1779), Konstantin Sommer (1772–1774; 1776–1779), Kandid Šošterić (1772–1774; 1779–1783) i Teofil Genar (1774–1776; 1779–1783).

b) Poslije spomenutih profesora filozofije još su predavali samo filozofiju: Augustin Bolla (1684/1685), Stjepan Kery (1687–1689), Andrija Kolenić (1694/1695), Petar Talijan (1699–1701), Hilarion Gusić (1714–1716), Toma Karabija (1715–1717), Mijo Lisjak (1716–1718), Martin Puškaš (1722–1724), Josip Noršić (1733–1734), Josip Hartleben (1750–1752), Konstantin Švigel (1756–1758), Antun Prekrit (1763–1765), Inocent Szommy (1768–1770), Justus Szentmartonyi (1770–1772), Modest Hetlinger (1772–1774).

c) Na lepoglavskoj bogoslovnoj školi, a da nisu predavali ondje prethodno filozofiju, djelovali su od 1687. do 1708: Ferdinand Kienzel (1687–1695), Mijo Krištofić (1704) i Bruno Hadernak (1707/1708).

3. Poput Martina Borkovića i Pavla Ivanovića nastojao je Ivan Kéry kao vrhovni poglavar Reda pridonijeti rješenju što uspješnije naobrazbe mladih pavlina pa je god. 1673. utemeljio u Trnavi pavlinsko bogoslovsko učilište za slušače iz Austrije, Hrvatske i Ugarske. Učilište je djelovalo do god. 1683. kada je planuo bečki oslobodilački rat u kojemu su Turci spalili samostan i učilište u Trnavi. Bogoslovno učilište s razlogom je preseljeno iz Trnave u Lepoglavu.<sup>52</sup> Učilište je s manjim prekidima djelovalo do god. 1695. i onda preseljeno natrag u Trnavu.<sup>53</sup> Poslije razdiobe hrvatskih i austrijskih pavlina od ugarskih vrlo odlučni vrhovni poglavar Reda *Gašpar Malečić* utemeljio je u Lepoglavi novo bogoslovno učilište za potrebe hrvatske redodržave.<sup>54</sup> Tako su tijekom XVIII. stoljeća u pavlinskoj Lepoglavi skupno djelovali filozofsko i bogoslovsko učilište kao jedinstveno prosvjetno učilište – *studium generale*, generalno učilište, koje je prema crkvenom pravu, prema nastavnim temeljima i ugledu izjednačeno sa sveučilištima. Visoki sveučilišni stupanj lepoglavskog zavoda priznao je papa *Klement X.* (1670–1676) svojom bulom od 3. travnja 1671, a posebnom odlukom od 23. siječnja 1674. također priznao car *Leopold I.*<sup>55</sup> Nekoliko su puta u lepoglavskom filozofskom učilištu radila dva usporedna odjela (1677–1679, 1699–1701, 1710–1718, 1762–1772), a također su u punoj suradnji i povezanosti s lepoglavskom visokoškolskom središ-

<sup>52</sup> U Trnavi su dotada djelovali kao profesori *Gašpar Malečić* i *Matej Kupinić* pa su i oni preselili se u Lepoglavu. Usp. N. Bengner, *Synopsis* (...), 32 r.

<sup>53</sup> N. Bengner, *Synopsis* (...), 34 v.

<sup>54</sup> N. Bengner, *Synopsis* (...), 35 r.

<sup>55</sup> K. Dočkal, *Povijest samostana* (...) u Lepoglavi, 195–197.

njicom djelovali usporedni odjeli i u drugim samostanima (povremeno i privremeno): u Čakovcu (filozofija 1732, 1772; bogoslovija, 1779), u Remetama (1739, 1762. do 1765.) te u Ulimju / Olimlju (filozofija 1754, 1772, bogoslovija 1779).<sup>56</sup> Ipak, pavlinska visoka učilišta u Lepoglavi i drugim samostanima dokinula je državna vlast u skladu s jozefinističkim smjernicama, najprije bogoslovsko 10. rujna 1783, a zatim filozofsko učilište 19. rujna 1783.<sup>57</sup> Na dva pitanja i danas je teško odgovoriti: koliko je slušača prošlo kroz visoka učilišta hrvatskih pavlina tijekom svih godišta njihova rada? Još je teže pitanje: zašto su učilišta ukinuta kada je poznato da su se strogo pridržavala državnih nastavnih temelja poslije god. 1777. i da su se predavači držali vrlo korektno svih naputaka bečkih prosvjetnih službi?

4. a) Temelji za rad visokih učilišta (filozofskih i bogoslovskih) sadržani su u spomenutom isusovačkom *Ratio studiorum* prema kojemu nastava filozofije traje tri godine (I. – logika, matematika; II. – fizika; III. – metafizika s teodicejom, etika); dopušta se i dugogodišnji filozofski studij kakav je bio u lepoglavskom učilištu.<sup>58</sup> Premda se Aristotela držalo učiteljem u filozofiji, a peripatetičku filozofiju obvezatnom, pavlini su isticali vjernost tomističkim razradama Aristotelove filozofije pa svoja predavanja nazivaju *tomističko-peripatetičkom filozofijom*. Kada je pak lepoglavski profesor Petar Martinović pokušao svojim slušačima ponuditi eklektički program filozofije, podignuta je god. 1760. optužba protiv njegovih teza i zatraženo njegovo kažnjavanje. Poznati Adam Baltazar Krčelić uspio je optuženoga osloboditi od izdržavanja kazne.<sup>59</sup> U raspravama o gibanju Zemlje predavači filozofije u Hrvatskoj tijekom XVIII. st. radije su prikazivali učenje Tycha Brahea mjesto Aristotelovih učenja sve dok god. 1757. posebno kardinalsko povjerenstvo nije dopustilo naučavanje Kopernikova sustava.<sup>60</sup> Usmjerenost lepoglavske filozofske škole potvrđuju tiskani priručnici spomenutog Ivana Kéryja: *Universa philosophia scholastica* (Požun, 1674)<sup>61</sup> i rukopisno djelo *Philosophia peripatetica logica*<sup>62</sup> koje je napisao Krizostom Križ. Treba svakako imati na umu da su se od god. 1772. cenzurirale sve teze završnih rasprava iz filozofije, a od god. 1777. propisan je priručnik iz filozofije koji je složio Ivan Horváth.<sup>63</sup>

<sup>56</sup> Usp. A. Sekulić, *Remete*. Zagreb, 193. – Isti, *Olimje (...)* Podsreda – Ljubljana, 199.

<sup>57</sup> K. Dočkal, *nav. dj.*, 252.

<sup>58</sup> Usp. E. Kisbán, *nav. dj.*, 287.

<sup>59</sup> A.B. Krčelić, *Annae ili historija (...)*. Zagreb, 1952, 418.

<sup>60</sup> Usp. Ž. Dadić, *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata*. Zagreb, 1982, 265–267.

<sup>61</sup> E. Kisbán, *nav. dj.*, 383.

<sup>62</sup> N. Bengcr, *Catalogus authorum (...)*, Arhiv JAZU (:HAZU), sign. II, b 143, str. 37. – Krizostom Križ je djelomično napisao *Physica*.

<sup>63</sup> Ž. Dadić, *nav. dj.*, 347.

b) *Bogoslovna* znanstvena građa predavala se u visokim učilištima u skladu s isusovačkim *Ratio studiorum*, a pouka je trajala četiri godišta, ali bilo je dopušteno zadovoljiti se također s tri godine nastave. U Lepoglavi su na visokom učilištu održavali četverogodišnju bogoslovsku izobrazbu, a po dva su profesora međusobno dijelili nastavnu građu, tumačili tomistička djela. Uz dogmatiku predavalo se crkveno pravo, proučavalo moralno bogoslovlje. Profesori koji su održali jedno četverogodište predavanja rijetko su ostajali za drugo.<sup>64</sup> Prema tvrdnji G. Malečića profesori koji su dva četverogodišta predavali bogosloviju uživali su ugled i posebne počasti.<sup>65</sup> God. 1774. pavlinsko visoko učilište prihvatilo je državni nastavni program bogoslovlja pa su uvedeni predmeti: biblijska hermeneutika, pravila za tumačenje Biblije, uvod u biblijske knjige s patrologijom; glavni su pak predmeti bili dogmatika, kanonsko pravo i pastoralno bogoslovlje, dok su dopunski predmeti bili istočni jezici, biblijska arheologija i zemljopis, katehetika, liturgika i crkveno govornništvo.<sup>66</sup> – Budući da se u istraživanju pavlinske povijesti često susreću rasprave (pisane ili tiskane), treba upozoriti na to da su javne rasprave bile oblik uvježbavanja smislenoga, logičkog izricanja vlastitih misli, vlastitih znanstvenih prosudbi i njihovih obrazloženja i tumačenja. Obično su javne rasprave bile upriličene krajem školske godine, a sudjelovali su crkveni i društveni uglednici, profesori lepoglavskog visokog učilišta i profesori s drugih visokih škola.<sup>67</sup> Rasprava je bila u silogističkom obliku: branitelj je najprije izlagao svoju tezu i obrazlagao je dokazima, a osporavatelji su svojim proturazlozima pobijali tezu i opravdali drukčije shvaćanje. Sačuvani su dijelom popisi teza (tezariji); neke je zabilježio Šime Jurić,<sup>68</sup> spominje ih Mihael Tumpić,<sup>69</sup> a poneki se nade u Budimpešti, Częstochowi i Krakówu.

5. Spomenut ću neke tezarije koji otkrivaju sadržaj filozofskoga i teološkog učenja lepoglavskih pavlinskih profesora:

a) teze iz sveukupne *filozofije* sastavio je god. 1754. pavlin Benicije Fekesa pod naslovom: *Generalis notio temporum (...) auditoribus oblata (...) dum universam philosophiam in (...) monasterio Lepoglavensi (...) anno 1754 (...) propugnarunt (...) praeside r.p. Benito Fekessa*. – Adligat: *Conclusiones ex universa philosophia Thomaeo-peripatetica*. – Lepoglavski profesor *Gabrijel*

<sup>64</sup> I. Krištolovcc, *Description synoptico monasteriorum (...) in Illyrio*. Arhiv JAZU (:HAZU), IV. d 77, str. 119 v – K. Dočkal, *Povijest samostana (...) u Lepoglavi*, 199, 20.

<sup>65</sup> G. Malečić (Mallechich), *Quadripartitum regularium (...)*. Viennae, 1708, 308.

<sup>66</sup> Vj. Klaić, *Kraljevska akademija znanosti u Zagrebu (1776)*. Hrvatsko kolo, 7/1912, 1–34.

<sup>67</sup> K. Dočkal, *Povijest samostana...*, 195–199.

<sup>68</sup> Šime Jurić, *Iugoslaviae scriptores latini recentioris aetatis*, fasc. 2. Zagrabiae, 1968.

<sup>69</sup> M. Tumpić, *Pavlina varaždinski*. Rim, 1966.

*Passero* objavio je teze iz logike: *Praerogativae (...) et privilegia (...) auditoribus oblata dum universam logicam thomacoperipateticam in (...) conventu Lepoglavensi anno 1754. (...) propugnarent (...) preside r.p., Gabriele Passero.* – Teofil Genar dvadesetak je godina kasnije tiskao teze iz logike i metafizike pod naslovom: *Nicolai Olahi (...) libri (...) oblata dum positiones logicometaphysicas (...) defenderent (...) r.p. Theophilo Genar (...) Lepoglavae (...) 1754.* Varasdini, s.a.

b) Od sačuvanih *teoloških* (bogoslovnih) teza najstariji popis predstavljen je javnosti god. 1760, a sastavljač je *Emerik Smolko* pod naslovom: *Parochus meditans (...) auditoribus oblatus, dum selectiora theologiae Thomisticae theorematata in (...) monasterio (...) de Lepoglava (...) certamini deponerentur per r.p. Venantium Glavina (...) praeside r.p. Emerico Szmolko (...) 1760. Zagrabiae, 1760.* – U naslovu spomenuti *Venancije Glavina* bio je također poslije profesor u Lepoglavi, a objelodanio je vlastito djelo o euharistiji: *Catholica et christiana doctrina de vera et reali praesentia corporis et sanguinis Christi in sancta Eucharistia (...) nunc vero occasione propositionum ex universa theologica (...) [1771.] in monasterio Lepoglavensi (...) defensarum opera et studio r.p. Venantii Glavina. Zagrabiae, s.a.*

*Catholica et christiana doctrina ... occasione publici tentaminis theologici assistente p. Theophilo Tennar ... supra Chaktornyam a. 1779. Zagrabiae, s.a.*

*Catholica et christiana doctrina ... occasione publici tentaminis theologici ... assistente p. Candido Sosterich ... in ... monasterio Ulimiensi anno 1779 ... oblata. Zagrabiae, s.a.*

– *Panegyricon Austriacum ... Opera a.r.p.f. Ioannis Kristolovecz ... dum autem theses ex universa theologia dogmaticospeculativa ... sub praesidio r.p. Xaverio Szabolich ... oblata in ... conventu Lepoglavensi ... anno 1776.*

*Samaritansu sive severus et benignus iudex ... auctore a.r.p.f. Casparo Mallechich auditoribus oblatus dum ... ex universa theologia sacra et tribus eiusdem locis ... conclusiones Angelici doctoris d. Thomae Aquinatis menti conformes praeside r.p. Paulo Prekrith ... in monasterio Lepoglavensi ... anno (1768).*

*Institutiones theologicae de lege auditoribus oblatae auditoribus oblatae, dum assertiones theologico-dogmaticas ... disputationi proponerent ... praeside r.p. Francisco Josepovich. Varasdini, 1774.*

*Dissertatio de poenitentiis et poenis ecclesiasticis. /authore P. Josepho Rieger/ auditoribus oblata dum positiones ex universa theologia in monast. Lepoglavensi ... defendendas suscepit ... Struchich ... sub praesidio r.p. Aquinatis Szentmartonyi ... /1775/. Varasdini, s.a. –*

*Assertiones ex universa theologia R. Valusi ... in Lepoglavensi /monasterio/ ... preside r.p. Constantino Sommer ... /1776/ propugnaret. Varasdini, s.a.*

Tijekom XVII. i XVIII. stoljeća rasprave su bile prihvaćene kao oblik ispita znanja i didaktičkih sposobnosti za profesora filozofije ili bogoslovlja<sup>70</sup> ili za akademski stupanj doktora. Slušači lepoglavskog visokog učilišta mogli su postići stupanj doktora filozofije ili doktora bogoslovlja, jer je vrhovni poglavar Ivan Kéry isposlovaio god. 1671. bulu pape Klementa X. kojom odobrava vrhovnim poglavarima Pavlinskog reda promicati članove svoje zajednice na akademske stupnjeve, ako su uspješno završili redoviti studij na visokim »generalnim« učilištima među kojima je bilo i ono u Lepoglavi. Promicanju i proglašenju na stupanj doktora prethodi strogi ispit (rigoroz) u obliku spomenutih javnih rasprava.<sup>71</sup> Prvi vrhovnik, koji se koristio pravom proglasiti doktore filozofije<sup>72</sup> i podijeliti stupanj doktora teologije<sup>73</sup>, bio je Ivan Kéry. O tome svjedoče hrvatski i ugarski pavlinski povjesničari.<sup>74</sup> Spominje se u literaturi da je god. 1715. doktorat nakon ispita stekao *Andrija Mužar* (iz bogoslovlja).<sup>75</sup> Pripomenuti treba da je G. Malečić bulu pape Klementa X. protumačio tako da djelatni profesori lepoglavskog učilišta (filozofije i bogoslovlja) ne moraju imati stupanj doktora, jamačno zato što je broj doktora bio ograničen, a god. 1757. bilo je primjerice 13 doktora u Hrvatskoj, a 6 u istarskoj redodržavi.<sup>76</sup>

6. Konačno, pavlinske srednje škole pružale su humanističku naobrazbu, njegovale su kulturnu tradiciju korvinskoga humanističkog kruga. Humanist *Marko iz Dubrave* začetnik je lepoglavske gramatičke škole i istodobno začetnik hrvatske pavlinske historiografije.<sup>77</sup> Slijedili su ga brojni pavlinski učitelji.

Osnivač pavlinske visoke škole bio je – kako je spomenuto – *Martin Borković*, vrhovnik Reda, sakupljač povijesne građe, zagrebački biskup i bačkokaloločki nadbiskup (nije preuzeo upravu). Slijedili su ga brojni profesori na visokom lepoglavskom učilištu (I. Kéry, A. Kolečan, A. Eggerer, N. Bengger, i dr.).

Visoko filozofsko učilište u Lepoglavi pridonijelo je da je »aristotelizam na našem tlu kontinuiranije i predominantnije od bilo kojeg drugog pravca

<sup>70</sup> Usp. F.E. Hoško, *Organizacija...*, 65–58.

<sup>71</sup> G. Malečić, *nav. dj.*, 296, br. 6, 8.

<sup>72</sup> Aristoteles, *Magnis Orbis Philosophus ... oratio habita a Joanne Kéry... cum plures eiusdem Institutii fratres... Philosophiae laurea coronarent. Anno (1675.)*

<sup>73</sup> *Theatrum Sapientiae, sive oratio habita in ... conventu Tallensi ... a Joanne Kéry Priore Generali ... Cum per eundem Anno (1673) ... quinque Institutii eiusdem Patres ... Doctoratus Theologici laurea decorarentur.*

<sup>74</sup> Usp. N. Bengger, *Catalogus authorum (...)*, 31 – Isti, *Synopsis historico-chronologica (...)*, 39 r – I. Tkalčić, *nav. dj.*, 90 – G. Malečić, *nav. dj.*, 308 – E. Kisbán, *nav. dj.*, 290.

<sup>75</sup> Ista djela, *ondje*.

<sup>76</sup> Ista djela, *ondje* (posrbice tumačenje G. Malečića).

<sup>77</sup> E. Kisbán, *nav. dj.*, 359.

klasične filozofije prožimao našu filozofijsku misao«, piše *Franjo Zenko*.<sup>78</sup> Prosudujući pak o lepoglavskim visokim školama i njihovu značenju u europskom ozračju vrstan poznavatelj franjevačkih učilišta u kontinentalnoj Hrvatskoj *Franjo Emanuel Hoško* zaključuje: »(...) visoke škole (u Lepoglavi, A.S.) bile su više od jednog stoljeća stvaralačka i prijenosna mjesta peripatetičke filozofije i s njom oblikovane tomističke teologije«. <sup>79</sup> Pripomenuti treba da su značajniji kulturni, znanstveni i književni pavlinski djelatnici bili profesori visokoga učilišta u Lepoglavi, osim *Josipa Bedekovića*.<sup>80</sup> Niz lepoglavskih profesora, pa i drugih škola hrvatskih pavlina stvorili su brojna djela leksikografska, historiografska, pravna i nabožna, kojima nadilaze okvire književnosti katoličke obnove. Primjerice: leksikografski rad Ivana Belostenca i njegova nastavljača *Jeronima Orlovića*<sup>81</sup> još i danas uzbuđuje i potiče znanstvenike.<sup>82</sup>

\* \* \*

Brojna djela pavlinskih pisaca, koji su stekli izobrazbu u svojim samostanskim školama, visokim učilištima i zavodima mogu se rasporediti u tematske i sadržajne skupine zbog preglednosti. Ne ističući ni jednu skupinu djela (niti se koja skupina posebice nameće) mogu se ostvarenja pavlinskih pisaca rasporediti ovako:

*Prigodne govore* u čast crkvenim i društvenim dostojanstvenicima držali su: Ivan Kéry, Andrija Eggerer, Emerik Esterhazy i Krizostom Križ. *Hagiografske spise ostavili su*: Ivan Belostenec, Ivan Kristolovec, Emerik Esterhazy i Nikola Benger. *Mariološka djela* objavili su: Eggerer, Kolenić i Benger. *Ascetičku literaturu* njegovali su: Malečić, Kristolovec, Kolenić i Benger, a *liturgijske spise* pisali su Križ i Bedeković. Značajna sastavnica kulturne baštine lepoglavskih škola jesu djela *homiletske književnosti* koja su pisali: Belostenec, Eggerer, Kolenić, Mijo Krištofić, a njima su se pridružili Ignacije Martinčević, Hilarion Gašparotti i Toma Štoos.

<sup>78</sup> F. Zenko, *Transformacija fizike kao filozofijske discipline u Neoacademia Zagrabensis 1669–1773*. Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 3 (1977), br. 5–6, 217.

<sup>79</sup> F.E. Hoško, *Pavlinske srednje i visoke škole*. Zbornik *Kultura pavlina* (...), 306.

<sup>80</sup> *Josip Bedeković* (oko 1688. – umro u Remetama, 7. ožujka 1760) bio je obnovitelj samostana sv. Jelene kraj Čakovca i graditelj crkve sv. Jeronima u Štrigovi.

<sup>81</sup> *Jeronim Orlović* (Zagreb, 1715. – Križevci, 1746) redigirao je skupa s *Andrijom Mužarom* veliki Belostenčev rječnik dodajući ponešto iz Vitczovićeve *Priručnika* (1703) i Della Bellina rječnika.

<sup>82</sup> Brojne su rasprave u knjigama i leksikonima o pavlinskim piscima i znanstvenicima iz pera naših suvremenika: J. Vončinc, J. Bratulića, O. Šojat, J. Hamma, V. Putanca, A. Jembriha, M. Šicela, M. Ratkovića, A. Sekulića i dr.

Konačno, svaki je hrvatski pavlin zaslužio pozornost jer je svoje umne sposobnosti i darovitost unio, utkao u uljudbu svoga naroda, prinosiso je svoj obol zajedničkom boljitku redovničkom, crkvenom i narodnom. Poneki je pavlini prinos skroman, ali je golem i značajan u promatranju prilika i neprilika tijekom pet stoljeća Reda i Naroda.

## SREDNJA I VISOKA UČILIŠTA HRVATSKIH PAVLINA

### *Sažetak*

Pavlini su tijekom pet stoljeća djelovali u našoj Domovini u različitim uvjetima. Red se razvio od pustinjačkoga u samostanski, postupno se uključivao u dušobrižništvo, u odgoj i opći javni život. Radi izobrazbe svojih redovnika poglavari Reda otvarali su svoje škole. Mladi je redovnik morao proći pripravnu izobrazbu, a zatim učiti filozofiju i bogoslovske nauke. Prva javna gimnazija u kontinentalnoj Hrvatskoj bila je u Lepoglavi kao odjek korvinske renesanse. Gimnazija u Lepoglavi radila je s prekidima zbog nemirnih vremena u Hrvatskoj. U radu su zabilježena imena lepoglavskih profesora od Marka iz Dubrave i njegova sumještana Martina iz Dubrave (de Dombro/Dombrinus).

Neposrednu svećeničku izobrazbu stjecali su pavlini najprije u učilištima drugih crkvenih redova (u Rimu, Beču, Trnavi i Olomucu), ali su poslije uredili svoja, pavlinska učilišta. Pavao Ivanović najprije je prenio *filozofsko* učilište iz Trnave u Lepoglavu, a zatim je Ivan Kéry utemeljio *bogoslovsko* učilište također u Trnavi pa ga je zbog bečkog oslobodilačkog rata i turske pogibelji preselio u Lepoglavu. Oba su lepoglavska učilišta zatim ustrojena kao jedno jedinstveno učilište: *studium generale*. Lepoglavsko je visoko učilište djelovalo sve do ukinuća Reda. Imalo je pravo dijeliti, nakon položenih strogih ispita, naslov doktorata. U radu se željelo prikazati rad pavlinskih učilišta i upozoriti na njihovo značenje za razvitak naše znanosti i uljudbe.

## DAS PAULINER MITTEL- UND HOCHSCHULWESEN

### *Zusammenfassung*

Die Pauliner in Kroatien hielten Mittel- und Hochschulen. Die Entwicklung und die Tätigkeit des Gymnasiums in Lepoglava (1503–1524) trug sich in der Atmosphäre der korvinischen Renaissance zu, die auch auf dem Hof Johannes Corvinus herrschte. Einer ihrer bedeutenden Förderer war aber auch der Prior von Lepoglava Markus aus Dubrava. Die tiefen gesellschaftlichen und politischen Umwälzungen verhinderten die weitere Arbeit dieser Schule. Sie wurde erst 1582 durch den Prior Stjepan Trnavljanin wieder eröffnet. Die Pauliner hielten später noch zwei Mittelschule (Untergymnasium

in Križevci; vollständige Gymnasium in Senj) und nach der Auflösung des Jesuitenordens (1777) übernahmen Gymnasien in Varaždin und Požega.

Die Pauliner in Kroatien organisierten (Martin Borković, Pavao Ivanović) auch die Philosophie- und Theologiestudien für ihre Mitbrüder. Beide Studien wurden 1700 zu einer einheitlichen Schulanstalt zusammengefaßt zum *Studium generale* im Rang einer Universität. Schon nach den Erlässen von Papst Klement X (1671) und Kaiser Leopold I konnte der Generalprior nach besonderen Prüfungen den Studenten den Dokortitel der Philosophie und Theologie erteilen.

Die Pauliner hielten im Philosophie und der Theologieunterricht am thomistischen System der aristotelischen Philosophie fest.

Schließlich, die pauliner Lehranstalte waren jene Stelle wo verschiedene Gebiete der Wissenschaft und der Kultur gepflegt wurden.